

سنة الفيل

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش علوم اقتصادی

عنوان تحقیق:

بررسی میزان تاثیر تورم و نا اطمینانی تورمی بر معوقات بانکی در ایران (۱۳۸۴-۱۳۹۲)

استاد راهنما:

دکتر احمد مجتهد

استاد مشاور:

دکتر ابراهیم التجائی

دانشجو:

بهاره دیده بان نژاد

تابستان ۹۴

تقدیم به:

مادرم ، که تمام دارایی من است.

تقدیر و تشکر:

از زحمات و راهنمایی‌های استاد محترم دکتر احمد مجتهد و ابراهیم التجایی که مرا در

راستای تدوین و

تکمیل این پروژه یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را دارم

۹.....	فصل اول: کلیات تحقیق
۱۰.....	۱-۱ مقدمه:
۱۰.....	۲-۱ بیان مسأله:
۱۱.....	۳-۱ اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش :
۱۲.....	۴-۱ اهداف پژوهش:
۱۲.....	۵-۱ قلمرو پژوهش:
۱۲.....	۶-۱ سؤال‌های پژوهش:
۱۳.....	۷-۱ فرضیه‌های پژوهش:
۱۳.....	۸-۱ جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری پژوهش:
۱۳.....	۹-۱ روش انجام پژوهش و دلیل انتخاب این روش:
۱۴.....	۱۰-۱ فنون و ابزارهای گردآوری اطلاعات:
۱۴.....	۱۱-۱ مشکلات و تنگناهای احتمالی:
۱۵.....	فصل دوم: ادبیات نظری و تجربی
۱۶.....	۱-۲ مقدمه:
۱۶.....	۲-۲ چرخه‌های اقتصادی و اثرپذیری بانکها :
۱۷.....	۳-۲ تورم و تأثیر آن بر بانکداری:
۱۷.....	۱-۳-۲ دلایل بروز تورم:
۱۸.....	۲-۳-۲ تورم و بانکداری:
۲۰.....	۴-۲ نااطمینانی تورم و مطالبات بانکی :

۲۲	۵-۲ تسهیلات بانکی و معوقات:
۲۳	۶-۲ پیشینه تحقیق:
۲۴	۱-۶-۲ تحقیقات خارجی:
۲۶	۲-۶-۲ تحقیقات داخلی:
۲۸	۷-۲ خلاصه فصل
۳۱	۱-۳ مقدمه:
۳۱	۲-۳ نظام بانکداری :
۳۲	۳-۳ وضعیت اقتصادی در دوره بررسی تحقیق :
۳۴	۴-۳ عوامل فرابانکی بروز مطالبات معوق:
۳۵	۵-۳ عوامل قانونی بروز مطالبات معوق:
۳۵	۶-۳ تسهیلات پرداختی:
۳۶	۷-۳ افزایش سهم بخش دولتی در مانده تسهیلات پرداختی بانکها:
۳۶	۸-۳ نرخهای سود در سیستم بانکی:
۳۸	۹-۳ نسبتهای اهرمی در سیستم بانکی:
۳۹	۱۰-۳ مطالبات غیر جاری و بدهی بانکها:
۴۱	۱۱-۳ خلاصه فصل :
۴۲	فصل چهارم: معرفی مدل، برآورد مدل و تجزیه و تحلیل
۴۳	۱-۴ مقدمه:
۴۳	۲-۴ مدل داده‌های ترکیبی سری زمانی - مقطعی (پانل):
۴۴	۱-۲-۴ بررسی ساختار داده‌های ترکیبی و انواع مدل‌های آن
۴۵	۱-۱-۲-۴ مدل اثر ثابت:
۴۷	۲-۱-۲-۴ مدل اثر تصادفی:
۴۸	۳-۴ آزمون‌های تشخیصی:
۴۸	۱-۳-۴ آزمون ایستایی در داده‌های ترکیبی:
۴۹	۱-۱-۳-۴ آزمون لین و لیواین (LL):
۵۰	۲-۱-۳-۴ آزمون IPS:
۵۱	۲-۳-۴ آزمون هاسمن

۴-۴	مدل تحقیق:	۵۲
۴-۵	محاسبه نااطمینانی تورم:	۵۳
۴-۶	بررسی مانایی داده‌های تحقیق:	۵۴
۴-۷	انتخاب مدل تخمینی عوامل موثر بر مطالبات معوق بانک‌های تجاری:	۵۵
۴-۸	خلاصه فصل:	۶۰
	فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری	۶۱
۵-۱	جمع بندی:	۶۲
۵-۲	نتیجه گیری:	۶۲
۵-۳	بررسی فرضیه‌های تحقیق:	۶۳
۵-۴	پیشنهاد‌های سیاستی:	۶۳
۵-۴-۱	پیشنهادات جهت تحقیقات آتی:	۶۴
	منابع	۶۶
	الف: منابع فارسی:	۶۶
	ب: منابع انگلیسی	۶۸

فهرست جداول

- جدول ۱-۳ نرخ سود علی الحساب واقعی سپرده‌های سرمایه‌گذاری بانک‌ها (درصد)..... ۳۵
- جدول ۲-۳ نسبت مانده تسهیلات به مانده سپرده‌های بخش غیر دولتی نزد شبکه بانکی (میلیارد ریال و درصد)..... [۳۶](#)
- جدول ۳-۳ نسبت تغییر در مانده تسهیلات به تغییر در مانده سپرده‌های بخش غیر دولتی نزد شبکه بانکی ۳۶
- جدول ۴-۳ نسبت مانده تسهیلات غیر جاری به مانده کل مطالبات بانک‌ها از بخش غیر دولتی (میلیارد ریال)..... ۳۷
- جدول ۵-۳ نسبت مانده بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی به کل بدهی‌ها (میلیارد ریال)..... ۳۸
-
- جدول ۱-۴: بررسی اثر آرچ در سری تورم..... ۵۴
- جدول ۲-۴ بررسی مانایی متغیرهای مدل بانک‌های تجاری (در سطح)..... ۵۴
- جدول ۳-۴ بررسی جدول مانایی متغیرهای مدل بانک‌های تجاری (در سطح)..... ۵۲
- جدول ۴-۴: آزمون راست نمایی اثرات ثابت و هاسمن در پانل مطالبات معوق بانک‌های تجاری..... ۵۳
- جدول ۵-۴ نتیجه مدل هاسمن برای تعیین اثرات ثابت یا تصادفی ۵۴
- جدول شماره ۶-۴ نتایج تخمین مدل ۵۵

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴: رگرسیون برآوردی از کل دادهها با یک ضریب ثابت مشابه برای تمامی مقطعها..... ۴۹
- نمودار ۲-۴: مدل دادههای ترکیبی به روش پنل..... ۵۰

فصل اول : کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه:

بانک ها به عنوان یکی از عوامل اقتصادی تحت تاثیر شرایط کلان اقتصادی و سیاست گذاری های پولی و مالی کشور قرار دارند که تغییر هر یک از آنها بر شرایط اعتباری و معوقات بانکی تاثیر به سزایی دارد. تحقیق حاضر در پی یافتن نحوه اثرگذاری رفتار برخی متغیرهای اقتصادی مانند تورم، نااطمینانی تورمی و رشد اقتصادی بر معوقات سیستم بانکی است که نتایج این تحقیق می تواند به موسسات مالی در زمان اعطای تسهیلات کمک کننده باشد.

۱-۲ بیان مسأله:

بانک ها به عنوان یکی از عوامل اقتصادی، با در اختیار داشتن بخش عمده ای از وجوه در گردش جامعه، نقش بسیار حساس و مهمی را در هر نظام مالی و اقتصادی ایفا می کنند. در واقع با عملیات اعتباری خود، موجبات انتقال منابع را از اشخاصی که مستقیماً مایل و یا قادر به مشارکت در فعالیت های اقتصادی نمی باشند، به آنها که جهت انجام امور اقتصادی نیازمند سرمایه می باشد را فراهم ساخته و از طریق ایجاد تسهیلات لازم در زمینه سرمایه گذاری در امور تولیدی، نقش قابل توجهی در افزایش سرمایه گذاری و در نتیجه تسریع رشد اقتصادی کشور ایفاء می نمایند.

در این حین ممکن است سیاست های کلان اتخاذ شده در حوزه مالی، شرایطی را فراهم آورد که محل سودآوری سرمایه گذاری شده و مشتری نتواند به تعهداتش در مقابل سیستم بانکی عمل نماید؛ لذا این مسأله عامل زمینه ساز عدم پرداخت به موقع اقساط و تبدیل آنها به مطالبات معوق بانکی می باشد. در شکل گیری این معوقات عوامل مختلفی تاثیر گذار است که می توان به تورم و نااطمینانی تورمی اشاره نمود. همچنین شرایط رشد و رکود اقتصادی بر میزان معوقات بانکی تاثیر دارد.

رکود اقتصادی از جمله دلایلی است که موجب افزایش معوقات بانکی می شود. در زمان رکود مطالبات طلبکاران و به خصوص تولید کنندگان به حیطة وصول نمی رسد و این امر، موجب عدم پرداخت آنها و ایجاد مطالبات معوق بانکی می شود. سیستم بانکی ایران در سال ۱۳۹۲ و در شرایط رکود اقتصادی معادل ۱۱۰ درصد سپرده های خود تسهیلات پرداخته است. اما افزایش حجم مطالبات معوق موجب کمبود شدید منابع و کاهش

توان بانک برای تامین درخواست تسهیلات مشتریان حتی در طرح ها و پروژه های سودآور گردیده است. به همین دلیل سیاست گذار پولی در صدد است تا با اولویت بخشیدن به تامین مالی برخی از طرح های تولیدی که پیشرفت قابل ملاحظه ای داشته اند، شرایطی را برای رشد اقتصادی ایجاد کند تا راهکارهایی برای وصول مطالبات بانک ها فراهم آورد.

تورم نیز یکی از متغیرهای مهم در ادبیات اقتصادی است که طی مطالعات صورت گرفته در این حوزه بر وجود تاثیر منفی تورم بر رشد اقتصادی تاکید شده است. همانطور که اشاره شد رشد اقتصادی برعکس رکود، موجب کاهش مطالبات معوق بانکی می شود بنابراین تاثیر مثبت تورم بر مطالبات معوق بانکها نیز قابل بررسی است. همچنین نا اطمینانی تورمی به عنوان معلول تورم، بر مطالبات معوق تاثیر گذار خواهد بود. نا اطمینانی تورمی به عنوان مهمترین هزینه تورم شناخته می شود. طبق مطالعات صورت گرفته همبستگی مثبتی بین تورم و واریانس تورم که نا اطمینانی تورمی خوانده می شود وجود دارد هرچه این واریانس بزرگتر باشد، نا اطمینانی بیشتر خواهد بود و تورم تاثیر مثبت و معناداری بر نا اطمینانی تورمی دارد. در واقع نا اطمینانی و نوسان پذیری تورم قیمت بازاری را به یک بسته ناکارا برای علامت دهی به فعالیت های اقتصادی تبدیل می کند. بنابراین با افزایش این متغیر ریسک بازدهی واقعی افزایش یافته و با کاهش نرخ بهره اسمی و کاهش سرمایه موجبات کاهش رشد اقتصادی و افزایش مطالبات معوق ایجاد می گردد.

بر اساس آمار به دست آمده از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در پایان دوره منتهی به اسفند ۱۳۹۲ تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار ۲۴۴۳۶۴۷ میلیارد ریال، و رقم بدهی بدهکاران به سیستم بانکی ۸۵۰ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. همچنین ۱۳ درصد مطالبات بانکی به معوقات تبدیل شده است. بروز بحران در سیستم مالی می تواند به خروج پس انداز سپرده گذاران از بانکها منجر شود. به علاوه، از آنجا که بانکها بخش عمده ای از سپرده های مشتریان را به صورت تسهیلات اعطا کرده اند، در صورتی که تسهیلات به موقع بازپرداخت نشود، با کاهش ناگهانی منابع مواجه شده و در شرایط بدبینانه حتی ممکن است این وضعیت به ورشکستگی بانکها هم منجر شود. (زواریان، حیدری، نوربخش، ۱۳۸۹)

۱-۳ اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش :

به دلیل تغییر شرایط اقتصادی حاکم بر کشور و بحران مالی جهانی یکی از مشکلات اساسی که امروزه بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری با آن مواجه اند، مشکل مطالبات معوق و تسهیلات وصول نشده آنها است، زیرا تسهیلات پرداخت شده به طور کامل از سوی مشتریان بازپرداخت نشده و همواره قسمتی از تسهیلات به صورت

مطالباتی که هنوز به حیطة وصول درنیامده است، در حساب‌ها باقی می‌ماند. لذا تحقیق در این زمینه و یافتن عوامل موثر در رشد مطالبات معوق در تسهیلات اعطایی و یا وصول آن‌ها به صورت بالقوه و بالفعل، امکانات ایجاد درآمد جدید را افزایش داده و توان برنامه ریزی این مؤسسات را در رابطه با مصرف منابع و کسب درآمد بالاتر فراهم خواهد ساخت.

۱-۴ اهداف پژوهش:

هدف اصلی تحقیق پیش رو شناخت عوامل مهم تاثیر گذار بر معوقات سیستم بانکی است. از میان این عوامل به تورم و نااطمینانی تورمی به عنوان دو عامل کلیدی اقتصاد کلان اشاره میکنیم.

۱-۵ قلمرو پژوهش:

الف) قلمرو مکانی:

قلمرو تحقیق حاضر کل سیستم بانکی کشور است که از میان آن‌ها، بانک‌های تجاری زیر به علت ارائه اطلاعات کامل مالی در دوره زمانی مورد بررسی به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. بانک‌های تحت بررسی عبارتند از: ملی، سپه، صادرات، تجارت، ملت، رفاه، کشاورزی مسکن، توسعه صادرات ایران، کارآفرین، پارسین، سامان، اقتصاد نوین، پاسارگاد، دی و سرمایه

ب) قلمرو زمانی:

تحقیق حاضر میزان تغییرات در معوقات سیستم بانکی را در بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۲ مورد بررسی قرار خواهد داد.

ج) قلمرو موضوعی:

قلمرو تحقیق حاضر در حوزه اقتصاد پول و بانکداری می‌باشد.

۱-۶ سؤال‌های پژوهش:

❖ تورم چه تاثیری بر مطالبات معوق بانک‌ها دارد؟

❖ نااطمینانی تورمی چه تاثیری بر مطالبات معوق بانک‌ها دارد؟

۷-۱ فرضیه‌های پژوهش:

- ❖ تورم اثر مثبت بر میزان مطالبات معوق بانکها در ایران دارد.
- ❖ نا اطمینانی تورمی اثر مثبت بر میزان مطالبات معوق بانکها در ایران دارد.

۸-۱ جنبه‌ی جدید بودن و نوآوری پژوهش:

با توجه به مطالب ذکر شده در مورد اهمیت بانکها و نقش آنها در اقتصاد ایران، تاکنون به لحاظ کاربردی به تاثیر تورم و نااطمینانی تورمی بر معوقات سیستم بانکی کشور پرداخته نشده است. دلایل مذکور انجام این تحقیق را توجیه می‌کند؛ امید است نتایج حاصله برای کاهش مطالبات معوق بانکها و همچنین ثبات در سیاستگذاری‌های پولی و مالی کشور حائز اهمیت باشد.

۹-۱ روش انجام پژوهش و دلیل انتخاب این روش:

هدف از این مطالعه بررسی عوامل مؤثر بر رفتار اعتباری بانکهای تجاری ایران می‌باشد. برای بررسی این رابطه، رویکرد داده‌های پانلی^۱ را جهت برآورد الگوی زیر به کار خواهیم گرفت:

$$NPL = F (INFUN, GDP, INF, LOAN)$$

$$NPL = \text{مطالبات معوق}$$

$$GDP = \text{تولید ناخالص داخلی}$$

$$LOAN = \text{تسهیلات اعطایی}$$

$$INF = \text{تورم}$$

$$INFUN = \text{نااطمینانی تورمی}$$

برای برآورد الگو در این مطالعه، با استفاده از داده‌های مورد نیاز جمع‌آوری شده و روش اقتصادسنجی و نرم افزار **Eviews**، در قالب روش پانل دیتا به بررسی آزمون اثرات متغیرهای کلان اقتصادی بر سطح معوقات سیستم بانکی خواهیم پرداخت.

¹ Panel Data

۱-۱۰ فنون و ابزارهای گردآوری اطلاعات:

جهت گردآوری اطلاعات، از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌شود که برخی از آن‌ها به شرح ذیل می‌باشد: مطالعه و بررسی در کتب، مقالات و رساله‌های مربوط به موضوع، جستجو در اسناد و مقالات پژوهشی می‌باشد. در این مطالعه از جداول آماری بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و صورت‌های مالی بانک‌های تجاری کشور از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۲ استفاده می‌شود. آمارهای مورد نیاز شامل: مطالبات معوق، تسهیلات اعطایی و همچنین آمارهای سطح کلان اقتصادی شامل: تولید ناخالص داخلی و تورم می‌باشند.

۱-۱۱ مشکلات و تنگناهای احتمالی:

مهم‌ترین محدودیت‌هایی که این پایان نامه با آن روبه رو خواهد بود شامل عدم دسترسی به آمار و اطلاعات مورد نیاز است. امید است، با کمک برخی از مسئولین مربوطه در بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و وزارت اقتصاد و دارایی، مشکلات مذکور تا حد زیادی مرتفع گردد.

فصل دوم: ادبیات نظری و تجربی

۲-۱ مقدمه:

همانطور که در فصل قبل اشاره کردیم سیستم بانکی با عملیات اعتباری خودنقش مهمی را در اقتصاد هر کشوری ایفا می کند و شوک های اقتصادی و سیاست های پولی و مالی اتخاذ شده ، موجب بر هم خوردن نظم سیستم اعتباری بانک ها شده و در شرایط نامساعد اقتصادی موجب عدم بازگشت تمامی تسهیلات اعطایی می شود.

درفصل حاضر به دنبال آن هستیم تا تاثیر برخی متغیرهای اقتصادی از جمله تورم ، نا اطمینانی تورمی و رشد تولید ناخالص داخلی را بر معوقات بانکی بسنجیم.

ابتدا به توضیح تاثیر چرخه های اقتصادی ، دوران رونق و رکود ، بر میزان معوقات بانکی خواهیم پرداخت. سپس تاثیر دو متغیر تورم و نااطمینانی تورمی را بعنوان واریانس تورم ، نا اطمینانی نسبت به سطوح آینده تورم، را بررسی خواهیم کرد.

۲-۲ چرخه های اقتصادی و اثرپذیری بانک ها :

مطالعه و بررسی دوره های رونق و رکود در اقتصاد هر کشور، تصویر جامعی از وضعیت اقتصادی آن کشور ارائه می دهد. نوسانات متغیرهای کلان، انعکاس بحران ها، اعمال سیاست ها و هر نوع شوکی اقتصاد یک کشور را تحت تاثیر قرار می دهند. از این رو از ابتدای شکل گیری مکاتب اقتصادی، وضعیت چرخه های تجاری متغیرهای عمده اقتصاد کلان مانند تولید، مصرف و سرمایه گذاری همواره مورد توجه اقتصاددانان بوده است^۱.

چرخه اقتصادی شامل چهار وضعیت رشد، رونق، رکود و بحران اقتصادی است. رکود اقتصادی بعد از دوره رونق اقتصادی به وجود می آید. در این حالت از تولید کل و قیمت کالاها کاسته می شود و در نتیجه، درآمد و چون خدمات ابداع شده در بانک ها جزء خدمات مشتقه است در نتیجه حجم فعالیت های بانک ها نیز کاسته شده و به همین دلیل حاشیه سود بانک ها نیز کاهش می یابد^۲. پس پیامد رکود در اقتصاد، کاهش درآمد، کاهش تولید ناخالص داخلی و حاشیه سود، و افزایش مطالبات بانک ها خواهد بود. به تبع در دوران رشد اقتصادی با افزایش میزان تولید ناخالص داخلی مواجه هستیم که موجب کاهش میزان مطالبات می گردد. در واقع شرایط شرکت ها در رکود اقتصادی که موجب عدم توانایی آنها در بازپرداخت تسهیلات می شود به شرح زیر است :

^۱ تقوی مهدی، نظریه ادوار تجاری زمستان ۱۳۸۵

^۲ بقایی علی، موسوی سید محمد مهدی، استراتژی مالی مناسب برای مدیریت ریسک کل هنگام بروز رکود مالی، اندیشه مدیریت

- اثر بر روی فروش: برخی از مدیران در شرایط رکود و اضطراب مالی کیفیت محصولات خود را پایین می‌آورند که در نتیجه، تعداد مشتریان کاهش پیدا می‌کند و این به معنای کاهش فروش و حرکت شرکت به سمت ورشکستگی است. در نتیجه توانایی بازپرداخت تسهیلات دریافتی را نخواهند داشت.
 - اثر بر هزینه‌های عملیاتی: در شرایط رکود و اضطراب مالی سطح فروش شرکت‌ها کاهش پیدا می‌کند و هزینه‌های ثابت کمتر سرشکن می‌گردد، تعداد مشتریان کاهش یافته و در نتیجه هزینه‌های تحقیق و توسعه، بازاریابی، قراردادهای جدید و یافتن کارکنان متخصص و آموزش به آن‌ها افزایش می‌یابد. که این موجب کاهش سود بنگاه‌ها شده، که در نتیجه آن احتمال افزایش ریسک اعتباری و در پیامد آن ریسک نقدینگی در سیستم بانکی افزایش می‌یابد.
 - اثر بر هزینه‌های مالی: با کاهش اعتبار شرکت، هزینه‌های مالی شرکت (به دلیل افزایش ریسک اعتباری شرکت) افزایش پیدا می‌کند. که این ریسک اعتباری از شرکت‌های تولیدی به بانک‌ها به عنوان تأمین کننده مالی پروسه‌های تولید منتقل می‌گردد.
- بنابراین دوران رکود و رونق اقتصادی بر حجم مطالبات بانکی موثر است. به گونه ای که در دوران رونق و رشد اقتصادی، فروش و درآمد بیشتر بنگاه‌ها امکان باز پرداخت وام‌ها افزایش یافته و مطالبات بانکی کاهش می‌یابد.

۲-۳ تورم و تأثیر آن بر بانکداری:

۲-۳-۱ دلایل بروز تورم:

افزایش سریع سطح قیمت‌ها همراه با نرخ بالای رشد نقدینگی طی چند سال اخیر، تورم را به یکی از عمده ترین معضله‌های اقتصادی کشور تبدیل کرده است. تورم عموماً ناشی از عواملی نظیر کسری‌های مالی (کسر بودجه) و استقراض دولت و افزایش دارائی‌های خارجی بوده که مهم‌ترین عوامل بروز تورم در اقتصاد ایران را می‌توان به شرح زیر بر شمرد:

(۱) تأمین کسر بودجه، از طریق استقراض دولت از بانک مرکزی و به تبع آن افزایش نقدینگی، که موجب افزایش بی‌سابقه در تقاضای کل و تشدید فشارهای تورمی می‌شود.

(۲) عوامل ساختاری ناشی از عدم هماهنگی‌های بخشی، تنگناهای زیرساختی و چسبندگی عرضه در بخش‌های کلیدی مانند صنعت و کشاورزی که باعث کشش ناپذیری عرضه در این بخش‌ها گردیده است، به طوری که در

شرایط رشد سریع تقاضا امکان افزایش متناسب و همزمان عرضه وجود نداشته که این امر منجر به بروز تورم می‌شود.

۳) افزایش قیمت حامل‌های انرژی (برق، سوخت و...) ناشی از اجرای سیاست هدفمند کردن یارانه‌ها

۴) حذف یارانه‌های صنعتی و صنفی پس از اجرای سیاست‌های تعدیل

۵) عدم ثبات اقتصادی و افزایش ریسک مربوط به فعالیت‌های مولد اقتصادی

۶) ضعف مدیریت به ویژه مدیریت ارز و کاهش ارزش پول .

همان گونه که اشاره شد مهم‌ترین عامل ایجاد تورم در ایران کسری بودجه قلمداد می‌شود. اگرچه سیاست کسری بودجه توسط بسیاری از کشورها به منظور ایجاد رونق و رشد اقتصادی اعمال شده، لیکن نحوه تأمین آن می‌تواند آثار متفاوتی را بر جای گذارد. در سال‌های اخیر کسری بودجه کشور عموماً از طریق استقراض از بانک مرکزی تأمین شده است. این امر افزایش پایه پولی و عرضه پول را به همراه داشته که خود موجب بروز تورم شده است.^۱

۲-۳-۲ تورم و بانکداری:

متغیر تورم اثر معناداری بر وام‌دهی شبکه بانکی و سودآوری آن‌ها دارد. به نظر می‌رسد که در شرایط تورمی و در حالی که نرخ سود تسهیلات بانکی ثابت بوده و یا کاهش می‌یابد، تقاضا برای تسهیلات بانکی افزایش یافته و در نتیجه تسهیلات اعطایی بانک‌ها نیز با افزایش مواجه شود. همچنین موجب افزایش مطالبات معوق^۲ و در نتیجه کاهش سود آن‌ها می‌شود. به دلیل شرایط تورمی و ثبات نرخ سود سپرده‌های بانکی، سپرده‌گذاران متوجه می‌شوند که سپرده‌گذاری مدت‌دار در بانک‌ها نمی‌تواند به حفظ ارزش پول آن‌ها کمک کند لذا این احتمال وجود دارد که حجم سپرده‌های مدت‌دار شبکه بانکی کشور کاهش یابد و عمده سپرده‌گذاری‌ها عمدتاً به صورت سپرده دیداری و با سپرده قرض الحسنه به منظور برخورداری از اجر معنوی و شرکت در قرعه کشی این نوع حساب‌ها و یا آمادگی داشتن برای شرکت در مبادلات سفته بازی انجام پذیرد که این نوع حساب‌ها به دلیل ماهیتشان نمی‌توانند به عنوان منابعی مطمئن و ماندگار برای بانک‌ها در مقایسه با سپرده‌های مدت‌دار تلقی شوند و هر لحظه امکان تغییر آن‌ها وجود دارد، که این بی‌ثباتی موجب کاهش سطح سرمایه‌گذاری بانک‌ها و سود آن‌ها می‌شود. بنابراین در وضعیت تورمی و به شرط ثبات سایر عوامل، هر لحظه امکان افزایش مراجعه

^۱ نظریه مقداری پول

^۲ مطالباتی که بیش از شش ماه و کمتر از هجده ماه از تاریخ سررسید و یا تاریخ قطع بازپرداخت اقساط آن سپری شده است.

مردم به بانک‌ها برای برداشت از حساب‌شان و انتقال آن به فعالیت‌های سودآوری هم چون خرید زمین، طلا، ارز، اوراق مشارکت و... به منظور حفظ ارزش پول خود وجود دارد که نتیجه آن کاهش منابع بانکی و مواجهه بانک‌ها با ریسک نقدینگی خواهد شد. از سوی دیگر در شرایط تورمی و در حالی که نرخ سود تسهیلات اعطایی ثابت مانده است، ممکن است که برخی از وام‌گیرندگان به دلیل استفاده از موقعیت تورمی موجود، رغبت چندانی به بازپرداخت بدهی‌های خود در سررسید تسهیلات دریافتی نداشته باشند که این امر نیز بانک‌ها را با ریسک اعتباری مواجه خواهد ساخت و میزان معوقات بانکی را افزایش خواهد داد. بنابراین احتمال مواجهه بانک‌ها با دو ریسک نقدینگی و ریسک اعتباری به دلیل شرایط تورمی، آن‌ها را در پرداخت تسهیلات بیش‌تر با مانع مواجه می‌کند و لذا شاهد کاهش نرخ رشد تسهیلات اعطایی بانکی و افزایش مطالبات بانکی خواهیم بود.^۱ در یک جمع‌بندی تاثیر تورم بر سیستم بانکداری از جنبه‌های گوناگونی قابلیت بررسی دارد:

۱- تغییراتی که به دلیل تورم در قیمت مواد اولیه و واسط ایجاد می‌شود، سودآوری بنگاه‌ها را به مخاطره می‌اندازد و با توجه به اینکه بسیاری از تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان با استفاده از تسهیلات دریافتی از بانک‌ها، اقدام به گسترش کسب و کار خود می‌کنند، این امر می‌تواند اثر خود را به صورت ایجاد مطالبات معوق بر بانک‌های تسهیلات دهنده تحمیل کند. البته در شرایط تورمی، خودداری از اعطای تسهیلات برای بانک‌ها مقدور نیست لیکن در چنین وضعیتی بانک‌ها می‌بایست علاوه بر توجه به نوع فعالیت تسهیلات‌گیرنده و سودآوری آن، معیارهای دیگری نظیر میزان سرمایه و وثایق و نوع آن را در تصمیم‌گیری برای اعطای تسهیلات مد نظر قرار دهند تا در صورت بروز زیان، بتوانند منافع خود را حفظ کنند.

۲- در شرایط وجود تورم، نگهداری پول نقد هزینه‌ای را هم برای مصرف‌کنندگان و هم برای فروشندگان تحمیل می‌کند. با توجه به اینکه افراد مایل نیستند از ارزش دارایی نقدی آن‌ها کاسته شود، راه‌هایی را در پیش می‌گیرند که نگهداری دارایی نقدی خود را مقرون به صرفه کنند. یعنی به جای به کارگیری مانده‌های نقدی که هیچ‌گونه سودی به آن تعلق نمی‌گیرد، این مانده‌ها را به سوی کانال‌های دیگر نظیر بانک‌ها یا بازار آزاد هدایت کنند و با افزایش تعداد مراجعات به بانک‌ها اقدام به برداشت بخشی از آن می‌کنند تا از نرخ بهره‌ها در این فاصله زمانی بهره ببرند (نظریه تقاضای پول بامول-توبین)^۲. در نتیجه بانک‌ها برای پاسخگویی به مراجعات متعدد افراد جهت برداشت وجه، باید تعداد بیشتری از کارمندان خود را به این فعالیت تخصیص داده یا پرداخت الکترونیک وجوه را گسترش دهند. به عنوان مثال، در دهه

^۱ شاهچرا مهشید، میرهاشمی نائینی سیمین السادات تحلیل تأثیرات شوک سیاست پولی بر تسهیلات شبکه بانکی ایران (۱۳۸۸)-

۱۳۸۰)، فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه، زمستان ۱۳۹۰

^۲ تئوری و سیاست‌های اقتصاد کلان ویلیام اچ برانسون، ترجمه عباس شاکری، نشر نی، ۱۳۸۸

۱۹۲۰، آلمان دچار ابر تورم^۱ شد. بانک‌های این کشور جهت تأمین هزینه رفت و آمدهای بیشتر به بانک، سیستم‌های جدید مدیریت نقدینگی تعداد کارکنان خود را از حدود ۱۰۰/۰۰۰ نفر در سال ۱۹۱۳، به ۳۷۵/۰۰۰ نفر در سال ۱۹۲۳ افزایش دادند.^۲

۳- در شرایط تورمی ارزش واقعی وجوهی که فرد باید در آینده به بانک پرداخت کند، کمتر از ارزشی است که انتظار می‌رود. بالعکس، بانک اعطاکننده تسهیلات از این امر متضرر خواهد شد. البته باید توجه داشت که ثروتی در این میان از بین نرفته است. بلکه یک باز توزیع ثروت از سمت بانک به تسهیلات‌گیرنده رخ می‌دهد؛ همچنین، در حالتی که فرد وجوه مازاد خود را در بانک سپرده‌گذاری کند، باز توزیع ثروت از سمت سپرده‌گذار به بانک رخ خواهد داد. با وجود اینکه ثروتی در اقتصاد از بین نرفته است، اما چنین باز توزیعی برای اقتصاد مضر است. چرا که سیستم انگیزشی اقتصادی را دچار مشکل می‌نماید.^۳ یکی از اقدامات مجرب که بانک‌ها می‌توانند در پاسخ به نگرانی سپرده‌گذاران در خصوص تورم غیرمنتظره به کار گیرند، این است که در محاسبه نرخ سود، تورم لحاظ شود. بدین ترتیب نرخ سود پرداختی به سپرده‌ها از دو جزء تشکیل خواهد شد: یک جزء برابر با نرخ تورم است و جزء دیگر، رقمی است که بانک می‌تواند بر اساس سود پروژه‌های انجام شده به سپرده‌گذار پرداخت کند، که می‌تواند متغیر باشد.^۴

۲-۴ نااطمینانی تورم و مطالبات بانکی :

در نظریه اقتصادی نااطمینانی دلایل متفاوتی دارد. از جمله دلایل نااطمینانی می‌توان به نااطمینانی تورمی، نااطمینانی ناشی از نوسان پذیری نرخ ارز، نااطمینانی ناشی از پیش‌بینی پذیری سیاست مالی، نااطمینانی شرکتی و نااطمینانی اقتصاد کلان

اشاره کرد. نااطمینانی ناشی از تورم که در دهه‌های اخیر تمرکز بیشتری بر آن صورت گرفته است، اغلب به عنوان یکی از مهم‌ترین هزینه‌های تورم خوانده می‌شود و در واقع به نااطمینانی درباره سطوح آینده تورم

^۱ Hyper inflation

^۲ نیلوفر آزاد، تأثیر سیکل‌های تجاری بر ریسک نقدینگی بر سودآوری سیستم بانکداری، دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۱

^۳ اقتصاد کلان ۲ دکتر عباس شاکری، انتشارات پارس نويس، مهر ۱۳۸۷

^۴ اقتصاد کلان ۲، تیمور رحمانی، انتشارات تهران، ۱۳۹۰

اشاره دارد.^۱ و اغلب اقتصاددان ها و متخصصان تحلیل وضعیت بازار بیان می کنند که عدم اطمینان از میزان نرخ آینده تورم بسیار زیان آور است.

نااطمینانی، اشاره به حالتی دارد که در آن وقوع حوادث آتی را نمی توان مشخص ساخت یا اینکه اگر این پیشامدها مشخص و معلوم باشند، احتمال های مربوط به وقوع این پیشامدها در دسترس نیست. وقتی که هر کدام یا هر دوی این موارد پیش می آید، تصمیم گیری نسبت به آینده پیچیده و مشکل خواهد شد^۲؛ و از این رو، فضای نااطمینانی بر تصمیمات اقتصادی و علی الخصوص سرمایه گذاری حاکم می شود.

اگر تغییرات آتی در متغیرهای اقتصادی از مجموع تغییرات پیش بینی شده و پیش بینی نشده تشکیل شده باشد، آنگاه نااطمینانی یک متغیر اقتصادی شامل تغییر غیرقابل پیش بینی آن متغیر خواهد بود (گریر و پیری^۳، ۱۹۸۸). نااطمینانی تورم بر روی تصمیمات عاملین اقتصادی تأثیر گذاشته و میزان مصرف، سرمایه گذاری، پس انداز و... را تحت تأثیر منفی خود قرار می دهد و باعث افزایش ریسک بازدهی های واقعی ابزارهای مالی، افزایش نرخ اسمی بهره، کاهش تشکیل سرمایه، بیکاری، افزایش تورم، کاهش کارایی در تخصیص بهینه ی منابع اقتصاد کشور خواهد شد^۴.

گالوب^۵ (۱۹۹۴) معتقد است که نااطمینانی تورمی، دو نوع اثر اقتصادی دارد. نخست اینکه نااطمینانی تورمی موجب می شود تا عاملین اقتصادی اعم از بنگاه ها، مصرف کنندگان و...، تصمیم های اقتصادی ای را اتخاذ نمایند که متفاوت با انتظارات آن هاست. که این امر موجب افزایش نااطمینانی در فضای کسب و کار و کاهش سرمایه گذاری و رشد اقتصادی می گردد؛ تحلیل گران، این نوع اثرها را اثرهای آینده نگری^۶ می نامند. چون در این نوع تصمیم ها، تورم پیش بینی شده در نظر گرفته می شود. دسته دوم اثرها، در جریان بعد از اخذ تصمیم جای می گیرند که به آن ها اثرات گذشته نگری^۷ گفته می شود؛ این امر زمانی اتفاق می افتد که تورم واقعی با آنچه پیش بینی شده بود،

^۱ تورم، نااطمینانی تورمی، پراکندگی نسبی قیمت ها و رشد اقتصاد در ایران. ابراهیم التجائی. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی در ایران بهار ۱۳۹۱

^۲ Johnson, D., (2002), The Effect of Inflation Targeting on the Behavior of Expected Inflation: Evidence from an 11 Country Panel, J. Monetary Econ. 49, 1521–1538

^۳ Griere & Perry

^۴ Grier, K., Perry, M., (1998), On Inflation and Inflation Uncertainty in the G7 Countries, Journal of International Money and Finance 17, 671–689

^۵ Golob

^۶ Ex-ante Effects

^۷ Ex-post Effects

متفاوت باشد؛ که این امر موجب تشدید کاهش در سرمایه‌گذاری و دامن زدن به رکود همراه به تورم می‌گردد که به رکود تورمی شهرت یافته است.^۱

لازم به ذکر است بر طبق مطالعات نظری صورت گرفته، تورم تاثیر مثبت و معناداری بر نااطمینانی تورمی دارد. همچنین برای کمی کردن این متغیر معیارهای گوناگونی وجود دارد. یکی از روش‌های معمول که به روش پیشینی معروف است، به واریانس تورم مشاهده شده اشاره دارد و افزایش واریانس تورم دلالت بر افزایش نااطمینانی تورمی است.

نااطمینانی تورم از طریق افزایش نرخ بهره بلندمدت بر بازارهای مالی تأثیر می‌گذارد و با افزایش نرخ‌های بهره در این بازارها سرمایه‌گذاری، پس‌انداز و مصرف را تحت تأثیر قرار داده و با نوسانات شدیدی روبرو می‌سازد که این امر خود موجب سوداگری‌های مالی و کاهش حجم فعالیت‌های مولد در جامعه می‌شود که همراستای آن سطح معوقات سیستم بانکی نیز افزایش می‌یابد. همچنین تولیدکنندگان را به هزینه کردن منابع مالی برای اجتناب از ریسک‌های مرتبط با آن تشویق می‌کند که این باعث افزایش هزینه‌های تولید و در نتیجه بهای تمام شده کالاهای تولید داخل می‌گردد. در نتیجه بروز این امر قدرت رقابت تولیدات بازار داخلی با تولیدات بازارهای خارجی به شدت کاهش داده و قدرت چانه‌زنی تولیدکنندگان داخل را چه از لحاظ فروش محصول و چه از لحاظ تأمین مواد اولیه وارداتی کاهش می‌دهد که این امر موجب کاهش قدرت بازپرداخت تسهیلات دریافتی توسط تسهیلات‌گرفتنان می‌شود.^۲

۲-۵ تسهیلات بانکی و معوقات:

از آنجا که معوقات بانکی، از میزان پرداخت تسهیلات اعطایی مشتق می‌شوند در نظر داریم تاثیر این متغیر بر میزان مطالبات را نیز بررسی نماییم.

رابطه مطالبات معوق و تسهیلات پرداختی، رابطه‌ای مثبت است. به گونه‌ای که با افزایش سطح تسهیلات پرداختی به احتمال خیلی زیاد سطح مطالبات معوق افزایش می‌یابد. اما آنچه اهمیت دارد، نرخ رشد تسهیلات پرداختی و مطالبات معوق در طی زمان است. به عبارتی معضل از این واقعیت نشأت می‌گیرد که نرخ رشد مطالبات معوق بیش از نرخ رشد تسهیلات باشد. همانطور که آمارها نشان می‌دهد، در سال‌های اخیر نسبت مطالبات معوق به کل

^۱Golob, J. (1993), Inflation, Inflation Uncertainty, and Relative Price Variability: A Survey, Federal Reserve Bank of Kansas City Working Paper 93-15& - Golob, J. (1994), Does Inflation Uncertainty Increase with Inflation?, Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review 79: 27-38.